

Відкритим залишається питання розрахунку упущеної вигоди постраждалих підприємств, установ та організацій, збиткових за підсумками 2020 і 2021 років, і методології визначення підходів до розрахунку можливих збитків.

Наявне методологічне забезпечення судової економічної експертизи з питань розрахунку упущеної вигоди від неможливості або перешкод у здійсненні господарської діяльності, пов'язаних зі збройною агресією, потребує особливої уваги з метою вдосконалення підходів та алгоритмів проведення судових експертиз. Забезпечення проведення висококваліфікованих і документально обґрунтованих судових економічних експертиз та експертних досліджень із цього питання є одним із наріжних чинників реалізації механізму захисту порушених майнових прав постраждалих суб'єктів господарювання.

Перелік джерел посилання

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 04.09.2023).
2. Методика визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності : затв. наказом Мінекономіки України, Фонду держмайна України від 18.10.2022 р. № 3904/1223. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1522-22#Text> (дата звернення: 04.09.2023).

Електронні (віртуальні) сліди в розслідуванні умисних убивств із мотивів расової, національної чи релігійно нетерпимості

Елучка Казарян,

Чорноморський національний університет ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7353-2599>, e-mail: elia.kazarian@ukr.net

Схарактеризовано особливості електронних слідів у розслідуванні умисних вбивств із мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. Визначено види електронних слідів для доведення мотиву нетерпимості.

Ключові слова: умисне вбивство; мотив нетерпимості; розслідування; електронні сліди.

Digital (Virtual) Traces in Investigating Intentional Homicides Motivated by Racial, National, or Religious Intolerance

Eluchka Kazarian

This article outlines digital traces characteristics in the investigation of intentional homicides motivated by racial, national, or religious intolerance. Various types of electronic traces are identified for the purpose of substantiating the intolerance motive.

Keywords: intentional homicide; motive of intolerance; investigation; digital traces.

Установлення спеціального мотиву під час розслідування умисних вбивств із мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості є однією із ключових складових. Мотив у цьому контексті вказує на те, що вбивство було скоєно через ворожнечу, нетерпимість або ненависть до певної групи людей через їхню расу, релігію або національність. Визначення мотиву допомагає правоохоронним органам кваліфікувати вбивство як «вбивство з нетерпимості» і встановити його ознаки для подальшого розслідування та судового розгляду. Слідчі збирають докази, які підтверджують наявність мотиву «вбивства з нетерпимості». До того ж особливу увагу слід приділити електронним (віртуальним) слідам, які можуть бути доказами в доведенні мотиву нетерпимості.

Г. К. Авдеева та С. В. Стороженко висловлюють думку, що електронні сліди є матеріальними невидимими слідами, які можуть бути виявлені, зафіксовані та вивчені за допомогою цифрових електронних пристроїв. Вони містять будь-яку криміналістично значущу інформацію, яка зберігається в електронній цифровій формі на

матеріальних носіях [1, с. 172]. Є. С. Хижняк стверджує, що «віртуальні сліди» — це будь-які зміни комп'ютерної інформації, пов'язані з подією злочину та зафіксовані на матеріальних носіях комп'ютерної техніки. Ці сліди не можна вважати матеріальними, оскільки вони не мають фізичних властивостей і також не входять до категорії ідеальних слідів, позаяк існують не у свідомості людини, а на певних матеріальних носіях, які можна дослідити за допомогою спеціальних програмно-технічних комплексів [2, с. 423].

Відповідно до ч. 4 ст. 99 КПК України, копії інформації, зокрема, комп'ютерних даних, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа [3].

А. В. Коваленко класифікує електронні (цифрові) сліди за такими критеріями, що характеризують, власне, комп'ютерні дані як слід:

- за форматом даних: форматовані (дані заповнені в контейнери (файли), мають розширення назви, що відповідає їх формату, та супроводжуються специфічними метаданими) та неформатовані (дані найчастіше утворюються внаслідок виникнення програмних або апаратних помилок, неповного копіювання чи передавання даних тощо) електронні (цифрові) сліди;
- за змістом даних: основні (дані несуть інформацію щодо роботи електронно-обчислювального приладу та операцій користувачів, структуровані відповідно до вимог певного формату й містяться у «контейнері» — файлі) та метадані (додаткова інформація, що характеризує основні дані, можуть зберігатися разом із основними даними або окремо від них);
- за способом сприйняття інформації: дані, що несуть інформацію в аудіовізуальній формі та дані без аудіовізуальної форми;
- за автентичністю: незмінні (оригінальні, автентичні) й такі, що зазнали впливу (зміни) з метою приховування ознак кримінального правопорушення;
- за можливістю доступу: незахищені та захищені [4, с. 207—209].

На підставі електронних (віртуальних) слідів можна дослідити обставини, які не були безпосередньо пов'язані з учиненням убивства, проте сприяють його розкриттю. Наприклад, за допомогою електронних (віртуальних) слідів можна визначити суб'єктивну сторону злочину, мету та мотиви правопорушника, його психологічні риси, установити фізичне місцеперебування. Важливо встановити, що саме спонукало підозрюваного до скоєння умисного вбивства з нетерпимості. Це може бути виявлено через дослідження його висловлювань, повідомлень в соціальних мережах, листів або повідомлень, які він залишив перед вбивством або після нього.

Електронні (віртуальні) сліди, що містяться на віддалених носіях і доступні через інтернет (наприклад, у соціальних мережах, на форумах екстремістського спрямування тощо), можуть бути виявлені та вивчені з використанням ПК та веббраузера. Вилучити такі сліди можна шляхом збереження (завантаження) усієї оглянутої вебсторінки у форматі *.html, друкування її вмісту, відеофіксації екрана ПК під час огляду тощо.

На платформах соціальних мереж, таких як *Instagram, YouTube, Facebook, Twitter, LinkedIn, Threads* електронні сліди можуть бути відображені у вигляді повідомлень, дописів і коментарів користувачів. Електронні сліди в соціальних мережах сприяють пошуку та перевірці користувачів, оскільки можуть містити особисту інформацію, наприклад, електронну адресу, фотознімки, відеозаписи, номер телефону тощо. Завдяки особистим даним можна визначати особу правопорушника, його інтереси, місце проживання та роботи, установити коло спілкування.

Ураховуючи викладене вище, слід виокремити такі види електронних (віртуальних) слідів для доведення мотиву нетерпимості під час розслідування умисних вбивств:

- 1) електронна пошта (може містити сліди у вигляді листування з інформацією про розпалювання ненависті та ворожнечі, ксенофобські настрої, фашистську чи націоналістичну символіку, знущання над символами національної чи расової приналежності потерпілих тощо);
- 2) вебсайт (відвідування популярних ресурсів в інтернеті, зокрема екстремістського спрямування, та розміщення публікацій ксенофобського характеру);
- 3) акаунт у соціальних мережах (*Instagram, YouTube, Facebook, Twitter, LinkedIn, Threads* та ін.);
- 4) локальна мережа (доступ до додатків, тек, файлів та ін.) усіх з'єднаних між собою комп'ютерів;
- 5) ПК (жорсткий диск містить інформацію про функціонування ПК, операційну систему, фотографії, відеозаписи, документи, програми тощо). Завдяки роботі пам'яті ПК можна відновити видалені файли, а також виявити такі сліди, як тимчасові копії документів *MS Office*, тимчасові файли, збережені різними програмами, перейменовані файли тощо.

Отже, електронні (віртуальні) сліди можуть та мають бути використані у процесі доведення мотиву нетерпимості під час розслідування умисних вбивств, оскільки зазначена категорія злочинів не лише загрожує життю та безпеці представників певної раси, національності чи релігійної конфесії, але й порушує принцип рівності та заборони дискримінації. Варто зазначити, що в епоху *Smart City*, віртуальної реальності та штучного інтелекту пріоритетним напрямом розвитку сучасної криміналістики є запровадження методики пошуку електронних (віртуальних) слідів, способів їх вилучення, дослідження та використання для досягнення мети розслідування кримінальних правопорушень, зокрема умисних вбивств із мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості.

Перелік джерел посилання

1. Авдєєва Г. К., Стороженко С. В. Електронні сліди : поняття та види. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 1. С. 168—175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2017_1_21 (дата звернення: 01.09.2023).
2. Хижняк Є. С. Віртуальні сліди: поняття та ознаки. *Правове життя сучасної України : у 2 т. : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17.05.2019 р.)*. Одеса, 2019. Т. 2. С. 422—425. URL: <https://hdl.handle.net/11300/21544> (дата звернення: 01.09.2023).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 01.09.2023).
4. Коваленко А. В. Класифікація електронних (цифрових) слідів кримінального правопорушення. *Проблеми законності*. 2023. Вип. 161. С. 202—214. DOI: 10.21564/2414-990X.161.278117 (дата звернення: 01.09.2023).

Кримінальні процесуальні проблеми судової експертизи

Оксана Капліна,

д-ка юрид. наук, проф., член-кор. Національної академії правових наук України,
засл. діяч науки і техніки, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3654-673X>

Викладено проблеми, які стосуються кримінальних процесуальних аспектів залучення експерта та проведення експертизи. Зроблено висновок про відсутність правової визначеності стосовно назви слідчої дії та процесуального документа, яким мають ініціювати залучення експерта та проведення експертизи. Наголошено на недостатній захищеності прав та законних інтересів потерпілого в аспекті ініціювання проведення експертизи та наданні переваги сторони захисту на шкоду чинному законодавству.